

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Niet de wet maar de zonde is slecht

Rom. 7 : 7—12

In de voorgaande verzen heeft Paulus naar het schijnt niet zo veel moois van de wet gezegd. In vs 4 beweerde hij, dat de gelovigen „dood voor de wet” zijn en dat dit een weldaad is. In vs 5 leek het nog erger, want daar heeft hij gezegd, dat „de zondige hartstochten door de wet geprikkeld worden”. En in vs 6 staat te lezen, dat wij gelukkig „van de wet ontslagen zijn, die ons gevangen hield”, zodat wij nu niet meer in de „oude staat der letter” God dienen. Zo kan de vraag opkomen of de wet zelf soms zonde is! Paulus vermijdt deze vraag niet maar stelt hem zelf: „Wat zullen wij dan zeggen? Is de wet zonde?” Voor zonde staat een woord, dat betekent: het doel missen, falen, misgaan. Is de wet er schuldig aan, dat het mis gaat in ons leven? Is zij oorzaak van de zonde?

Onmiddellijk werpt Paulus deze conclusie ver van zich: „Volstrekt niet! Ja, ik zou de zonde niet hebben leren kennen, tenzij door de wet; immers, ook van de begeerlijkheid zou ik niet geweten hebben, indien de wet niet zeide: gij zult niet begeren”. Dat de wet geen zonde is valt gemakkelijk te bewijzen. Wat doet de wet? Zij brengt tot kennis van de zonde. Zoals in Rom. 3 : 20 uitdrukkelijk staat: „Want door de wet is de kennis der zonde”. Als de wet zelf zonde was, dan zou zij de zonde verdoezelen of in een mooi daglicht stellen. De zonde immers stelt zich altijd als iets goeds voor. De leugen trekt het pakje van de waarheid aan en het bedrog doet zich voor als de oprechtheid zelf en de satan vermomt zich als een engel des lichts. De zonde zou zichzelf tegenwerken als ze zich als zonde deed kennen.

En dit laatste doet de wet nu juist wèl. De wet verbiedt het kwade en beveelt het goede. Zij trekt de rechte lijn waaraan al wat scheef is kan onderkend worden. Wat het kompas is voor de schipper en het paslood voor de timmerman dat is de wet voor het volk des HEREN. Zonder wet is de zonde er wel, maar zij wordt dan niet als zonde gekend. Dat geldt ook van de begeerte, d.w.z. van de zondige begeerte. Paulus had het boze begeren niet als zonde gekend, als de wet hem niet had voorgehouden: Gij zult niet begeren.

Niet de wet is slecht, maar de zonde is een deugniet. Zoals vs 8 zegt: „Maar uitgaande van het gebod, wekte de zonde in mij allerlei begeerlijkheid op; want zonder wet is de zonde dood”. Met andere woorden zegt de apostel hier ongeveer hetzelfde als in vs 5. De zonde, dat wonderlijke ding dat er niet wezen moest en er toch is, grijpt het gebod aan om allerlei begeerlijkheid te wekken. Juist als een gebod tot ons doordringt zet de zonde zich tegen dat gebod af. Stel bijv. dat iemand in een omgeving is opgevoed waar men zonder God leeft. Maar nu dringt op zekere tijd het gebod tot hem door: „Gij zult God liefhebben met geheel uw hart”. In dat gebod komt de wil Gods tot hem. Maar dan wekt de zonde juist hevig verzet. Dan gaat het hard tegen hard, dan verzet zich de zondige wil tegen Gods wil. Heftiger dan toen het gebod en de wet niet tot hem doordrong. Zonder wet was de zonde dood om zo te zeggen. Ze sluimerde en roerde zich niet hevig. Ze sluimerde als een roofdier, dat in z'n hol een winterslaap houdt. Maar als de zon hoger klimt en het voorjaar intreedt dan ontwaakt het dier en gaat weer op roof uit. De zon is wel goed en het voorjaar heerlijk,

maar het roofdier deugt niet. Zo is de wet wel goed en het gebod zuiver, maar de zonde in ons deugt niet.

In vs 9 beschrijft Paulus dan hoe het in zijn leven is toegegaan: „Ik heb eertijds geleefd zonder wet; toen echter het gebod kwam, begon de zonde te leven, maar ik begon te sterven, en het gebod, dat ten leven moest leiden, bleek voor mij juist ten dode te zijn; want de zonde heeft, uitgaande van het gebod, mij misleid en door middel daarvan gedood”.

Deze verzen schijnen wel tot de moeilijkste van de Bijbel te behoren. Het aantal verklaringen is legio. Men heeft gezegd: Hier beschrijft Paulus de zondeval in het Paradijs. Anderen hebben beweerd: Hier beschrijft hij de geschiedenis van Israël vóór en na de wetgeving bij de Sinaï. Naar mijn smaak heeft Paulus zich dan wel erg onduidelijk uitgedrukt als hij dát bedoelde. Ik geef nu maar mijn verklaring, met de waarschuwing dat men in menige commentaar een andere uitleg kan vinden.

Paulus heeft eens geleefd zonder wet. In z'n kinderjaren drong de wet niet tot hem door. Mogelijk heeft hij wel geboden van buiten geleerd, maar ze raakten hem niet. Hij leefde een betrekkelijk zorgeloos en zonnig leventje. Zoals dat nog kan voorkomen en voorkomt. Hoe lang dat duren kan is niet te zeggen. Er zijn mensen, die volwassen geworden zijn in een christelijke omgeving, zonder dat ooit het gebod met ernst in hun hart en leven is doorgedrongen.

Toen kwam er een moment dat het gebod tot Paulus doordrong en het verbod: Gij zult en gij zult niet! Was het toen met de zonde uit? Werd het toen beter in zijn leven? Welneen, toen begon de zonde te leven. Er kwam toen juist verzet. Wat de wet gebod wilde hij nu juist niet. En wat de wet verbood, dat begeerde hij nu juist wel. Tegen het „gij zult” van de wet klonk de stem van het verzet: „Ik wil niet”. En tegen het „gij zult niet” verhief zich een stem: „Dat doe ik lekker toch”. En terwijl de zonde zo leefde, begon Paulus te sterven. D.w.z. hij had geen leven meer. Het ging niet goed met hem. Of hij dat toen erkende is de vraag. Maar nú, achteraf moet hij zeggen: Ik ging er aan, het was met mijn zorgeloosheid en zonnigheid en vreugde gedaan.

Het gebod was ten leven, zoals heel de wet Gods niet de dood maar het leven bedoelt. Maar het bleek de dood mee te brengen. Leven is: In Gods gemeenschap zijn, Gods gunst genieten, de HERE méé hebben. Niemand komt tot het leven door de wet of door wettische godsdienstigheid. Zolang Paulus onder de wet leefde wrong zijn leven stuk door de zonde.

Want de zonde heeft, zegt Paulus, uitgaande van het gebod mij misleid en door middel daarvan gedood. De woorden „misleiden” en „doden” doen wel denken aan de zondeval in het Paradijs. Maar meer dan achtergrond is deze geschiedenis niet.

De zonde zet zich af tegen het gebod. Ze wekt verzet en pleegt bedrog. De zonde is een raadselachtig ding. Is het een ding? Is het iets? Is het niets? Wat is het eigenlijk? Niemand kan het zeggen. Maar ze liegt en bedriegt altijd. Ze belooft aan de zondaar het leven, maar ze voert naar de dood. Ze spiegelt een gouden toekomst voor, maar dat goud blijkt klatergoud te wezen. Ze zegt vrijheid toe, maar brengt slavernij. Ze verzekert de zondaar, dat hij als God zal zijn en

UIT DE INHOUD:

<i>Niet de wet maar de zonde is slecht</i>	H. J. J.
<i>In memoriam Antheunis Janse</i>	K. J. P.
† 18 Maart 1960	
<i>Ter Gedachtenis van een rechtvaardige</i>	C. V.
<i>Bij het sterven van A. Janse</i>	G. B.
<i>„Het tijdelijke met het eeuwige verwisseld hebben”</i>	B. T.
<i>Op reis in Sowjet-Rusland (6) Slot</i>	A. v. d. P.
<i>Wysbegeerte van de ontmoeting (II)</i>	K. J. P.
<i>Brieven uit het Verre Westen W. v. d. K.</i>	
<i>Persschouw</i>	C. V.
<i>Kerknieuws</i>	

dat hij zelf kan kiezen tussen goed en kwaad. Maar ze brengt verlatenheid van God en dat is de dood.

In vs 12 trekt de apostel deze conclusie: „Zo is dan de wet heilig, en ook het gebod is heilig en rechtvaardig en goed”. Uit de vaderlandse geschiedenis herinner ik mij een woord van een koning gesproken tot een hoveling: „Niet de staten, maar gij, gij, gij!” Hier zegt Paulus: „Niet de wet, maar de zonde, de zonde, de zonde”. De schuld van ons falen ligt niet bij Gods wet, maar in onze verdorvenheid. Niet in Gods geboden, maar in ons verzet daartegen. Niet bij de HERE, maar bij ons zelf moeten we de schuld zoeken. Want de wet is heilig en ook het gebod. Waarom heilig? Omdat de wet van God is. God is heilig en Zijn wil is heilig en Zijn wet is goddelijk. En dat geldt ook van elk gebod, waarmee de wet tot ons komt. Verder wordt het gebod rechtvaardig genoemd. Het geeft ons de rechte weg aan en zegt ons hoe we in de rechte verhouding tot God moeten staan. Voorts is het gebod goed. Dat is nuttig en heilzaam.

Als we deze verzen nog even overzien dan komt de vraag op: Geeft Paulus hier aan hoe het in het leven van ieder gaan moet? Het komt me voor, dat we dit niet zonder meer met ja moeten beantwoorden. Zo ging het in het leven van de apostel. En zo zal het in veler leven zijn gegaan. Maar de apostel zegt niet, dat het zo met allen en een iegelijk móét gaan.

Er zijn leden van de kerk, die oud worden zonder dat ooit Gods gebod echt tot hen doordrong. Ze maken zich niet heet of koud voor de wet noch voor het Evangelie. Er zijn anderen, die van jongsafaan hebben leren leven van de genade van Jezus Christus. Er zijn er ook, die dezelfde levenservaring hebben als Paulus. Maar allen die in de Here Jezus geloven en de Zaligmaker liefhebben zullen dit erkennen. Gods wet is heilig en rechtvaardig en goed. Maar wij komen uit ons zelf en in eigen kracht met die wet nooit klaar. Want de zonde die in ons woont bederft alles. Met alle goede voornemens is het tenslotte niets gedaan. De weg naar de hel is er mee geplaveid. Alle wettische godsdienstigheid leidt niet naar het leven, maar naar de dood. Wij blijven ellendige, door de zonde geplaagde mensen, wat ons zelf betreft. Maar we danken God, die ons de overwinning geeft door Jezus Christus onze Here.

H. J. Jager.

In memoriam Antheunis Janse

† 18 maart 1960

„Neen niet mijzelf, maar mijn werk zij gedacht”, luidt de refrainregel van een vers, dat onder de Bijbelgetrouwe Christenen in de vorige eeuw geliefd was. Pogen we een in memoriam te wijden aan A. Janse, dan dienen we melding te maken van zijn werk. Denken we er aan, dat hij even na zijn vijftigste jaar — Janse stierf op bijna zeventigjarige leeftijd — niet of nauwelijks meer kon werken, dan verbazen we ons er over hoe veel deze man in zo korte tijd heeft gedaan. Die veelheid komt niet allereerst tot uitdrukking als we het aantal van zijn geschriften tellen, al is dat respectabel: Lourens Ingelse (tweede druk 1932), Eva's dochteren (mij momenteel niet bereikbaar, ik meen dat het vóór 1932 verscheen), De verhouding van christelijke politiek tot de wereldsche (1933), Van de rechtvaardigen (1931), Leven in het Verbond (1937), De mensch als levende ziel (1934), Van idolen en schepselen (1938), Met geheel uw verstand (1939), Om „de levende ziel” (zonder jaartal; pl.m. 1942), De belijdenis der kerk naar de Schriften (1950), De kerk (1953); deze opsomming is niet volledig. Werd ze geheel compleet gemaakt, dan zou op het eerste gezicht nog niet blijken, welke omvang het werk van A. Janse gehad heeft. Van nature allerminst een vechter, werd hij door de gang van zijn werk tot strijd gedrongen, en het is zeker niet onmogelijk, dat de wijze waarop zijn tegenstanders hem bestreden hebben, of wellicht meer nog de wijze waarop zijn geestverwanten zich van hem distantiëerden, zijn gezondheid heeft geschaad. Janse leed meer dan vijftien jaren aan de ziekte van Parkinson, de kwaal die in 1817 voor het eerst door de Engelse medicus James Parkinson werd beschreven en die bekend staat onder de naam paralyse agitata; in 1952 werd daarvan geschreven „genezing is niet waargenomen” (Oosthoek, 4de druk, XII, 301), terwijl in 1959 melding gemaakt wordt van geslaagde hersenoperaties met betrekking tot deze neurologisch ietwat verstaanbare ziekte (Fischer Lexikon, Medizin, III, 279). Het is zeer waarschijnlijk, geziengezien het uitermate geleidelijk verloop van deze kwaal, dat Janse al ziek was toen hij nog midden in de strijd stond. De eenheid van de menselijke natuur, waarvoor Janse vrijwel als eenling in de gereformeerde wereld scherpe aandacht had in een tijd toen de gereformeerde theologie zich nog vastklemde aan een oud-scholastiek dualisme à la Voetius, is in zijn laatste levensjaren, die we geneigd zijn tragisch te noemen, op beklemmende wijze tot openbaring gekomen.

Janse heeft zijn loop volbracht en hij heeft in dit leven tussen wieg en graf veel bestrijding en miskennis ondervonden. Wat die bestrijding aangaat mogen we onderscheid maken tussen aanvallen die op ontstellende domheid berustten en andere, waarin de bestrijders mede moeite bleken te hebben met de typische manier van zeggen en schrijven die Janse eigen was. In de oorlog heb ik een reünistenvergadering te Utrecht bijgewoond, waar een vrij bejaard predikant t.a.v. Janse's werk de tolk van ongelimiteerde domheid was; hij werd echter scherp terechtgewezen door de toen nog vrij jonge Berkouwer. Voor mij was Berkouwer's referaat de opening van een gesloten deur. Ook toen toonde Berkouwer zich een voortreffelijk referent: iemands opvatting nauwkeurig weergeven, zo, dat de auteur in kwestie erkent „ge hebt me inderdaad begrepen” — dat was en is Berkouwer's kracht; en daardoor heeft hij zeer veel bijgedragen tot het recht verstand van Janse's ideeën. Men denke daar niet gering over: een door het onderwijs van de Bijbel geleide leer inzake de mens en zijn menszijn was omstreeks 1942 in gereformeerd Nederland ten enenmale onbekend. Men moet helaas erkennen, dat Janse in dit opzicht ook in de kringen van de beweging voor calvinistische wijsbegeerte heel weinig werd verstaan. Wat Berkouwer in 1957 dienaangaande rustig schrijven kon in zijn dogmatische anthropologie „De mens het beeld Gods”, gold in 1942 nog als onduidelbare ketterij. Het is jammer dat deze theologische anthropologie van het baanbrekend werk van Janse geen melding maakt: zonder zijn moeizame, miskende en zelfs belasterde arbeid zouden we vermoed-

delijk vandaag nog zijn uitgeleverd aan een scholastiek, die in R.K. kringen reeds overwonnen standpunt is.

Men heeft nogal eens critiek geoefend op de wijze van spreken en schrijven, die Janse eigen was. Zulk een critiek is soms uit gemakzucht geboren, en wie haar oefent loopt gevaar critiek te oefenen op Hem Die Janse gemaakt heeft. Men noemde Janse „onwetenschappelijk” en vergat, dat zijn verbazend snel intellect hem de weg deed vinden in het werk van Karl Barth, jaren voordat een meer officiële theologisch-wetenschappelijke critiek op diens dialectische theologie van de pers kwam; men vergat ook, dat Janse zijn bijkans onvoorstelbare Bijbelkennis opbouwde óók met behulp van vakfilologische middelen. Zijn eerste belangstelling ging echter niet naar de academische werkwijze uit. In het woord vooraf van „Van idolen en schepselen” vinden we deze merkwaardige woorden: „Eenvoudige Schriftgelooften, die bij het Woord leven, zullen in dit boek weinig „nieuws” vinden. Tegen hun opvattingen is het niet gericht. Ook niet al hebben zij de Schriftwaarheid altijd geformuleerd in de gangbare filosofische termen als bijv. „onsterfelijke ziel”. Het komt tenslotte niet op een woord aan. Doch overal waar de nieuwere Persoonlijheidsvereering of het „ouderwetsche” mysticisme zich vastklemmen aan deze termen is onverzoenlijke strijd plicht”.

„Onverzoenlijke strijd”: deze „lag” Janse helemaal niet. Maar wie zijn „Lourens Ingelse” doorleest, gaat verstaan dat hij een strijd op zich nam, waarin hij geen behagen had, maar waarvan hij de hem opgelegde noodzaak zag. Hij werd van hooggeleerde, iets minder hooggeleerde en van belletristische zijde fel bestreden, en men zoekt in die bestrijding tevergeefs naar enig spoor van billijkheid. In zijn gezonde jaren kon hij daar met gulle humor over praten. De goede strijd die hij gestreden heeft werpt een ontstellend licht op de verwarring in de gereformeerde wereld. Zijn stijl, voor tal van „eenvoudigen” direct verstaanbaar, bracht vele geleerden in hopeloze moeite. Zonder het te willen en misschien zonder het te weten heeft Janse school gemaakt; toch mag men zich afvragen, of de zgn. „Jansenisten” hem in allen dele hebben verstaan. In de kringen van de vrijgemaakt-gereformeerden ondervond Janse dankbare erkenning, maar ook uitermate felle afwijzing; sommigen ontzagen zich niet, zijn werk „van geen enkele reformatische betekenis” te noemen. Zelf voelde hij niets voor een indeling in „Schilderianen” en „Jansenisten”; in een brief van omstreeks 1946 waarschuwde hij me ernstig, me niet van Schilder af te wenden daar hij „de vrijmaking theologisch beheerst”. Uit de aard van de zaak kan ik me moeilijk vinden in de idee van een theologische beheersing van de zaak van Christus' kerk, en mogelijk zou Schilder zelf bij deze uitdrukking ook niet geapplaudiseerd hebben. Maar er blijkt afdoende uit, dat Janse allermest een „school van Janse” tegenover een „school van Schilder” wenste. Merkwaardig is wel, dat meer dan één aanvankelijk fanatiek „Schilderianen” in de loop van de jaren naast de werken van Schilder die van Janse in zijn boekenkast een plaats gaf. En men zou verwonderd staan als men de namen hooft van „geheide Schilderianen” die Janse's handboek voor de catechisatie „De belijdenis der kerk naar de Schriften” hogelijk waarden en in hun domineespraktijk gebruiken.

Janse beoefende Bijbelgetrouwe anthropologie toen in gereformeerde kringen vrijwel niemand dat probeerde. Op p. 84 van „Van idolen en schepselen” vinden we een korte weergave van een deel van het „Gesprek met Makrina” van Gregorius van Nyssa. „Hij nadert daarmee tot het Schriftuurlijk spraakgebruik, dat de dooden wezenlijk in het stof slapen en daar „rusten” tot zij de stem des Archangels hooren zullen. En de doode, die bij den Heere is, is niet los van zijn bloed, hier op aarde vergoten. Er blijft verband, eenheid van „wezen”. Het schepsel kon gebroken worden in den dood — maar „breken” is wat anders dan „scheiding van twee substanties” langs een „naad”, die tusschen

de twee dingen bij de schepping is gelegd”. Herhaaldelijk oefent Janse critiek op de idee van een „scheppingsnaad”, een idee die ook met geheel andere middelen dan die van de oud-scholastische dichotomie kan worden verdedigd, en inderdaad verdedigd wordt waar men het 't minst verwachten zou. „In de psychologie sprak men dan van tweërlei substantia incompleta, die als door een scheppingsnaad verbonden waren tot één completen mensch. De dood was dan niet het aan stukken breken van de kruik (Pred. 12 : 6), maar het loslaten van dezen oorspronkelijken „naad”, (a.w. 60). Helder zag Janse, dat een van a tot z wetenschappelijke anthropologie niet mogelijk is — ook daarin was hij zijn tijd vooruit. „Al wat we van die dooden en van het doodenrijk en van het „bij den Heere zijn” en van het rusten en slapen in het stof weten, dat weten we uit de H. Schrift. Voor het wetenschappelijk onderzoek is hier een verboden gebied van den kosmos. Mede door het verbod om dooden te vragen of andere occulte paden te betreden (waarzeggerij, duivelskunst). Maar ook omdat dit gebied inderdaad niet meer in ons gezichtsveld ligt, het doodenrijk is niet meer „onder de zon”, het graf is de grens voor het wetenschappelijk onderzoek van den mensch over den mensch”. Hij verwijst hier (a.w. 81) naar zijn negen artikelen in de negende jaargang van „Op den Uitkijk”. Ook als men het met deze gedachtegang niet in alles geheel kan eens zijn en moet opmerken dat Janse's visie nog vragen onbeantwoord laat en zelfs nieuwe oproept, mogen we er aandacht voor hebben dat Janse in dezen verder is gekomen dan wie een soort „doodsproblematiek” hanteert waarbij het sterven beschouwd wordt als gegrond in een viertal structuren die een structuurgeheel vormen en waarbij de „benedenste”, de physische, bij de dood in zekere zin apart komt te staan. Hier dreigt het gevaar van een nieuwe scholastiek. Meermalen verdedigde Janse de visie, dat we het sterven alleen als een verbreking van de vaas (Pred. 12 : 6) kunnen zien, en dat dit verbroken worden niet verwijst naar een oorspronkelijke creatuurlijke breekbaarheid; het is opmerkelijk, dat de zoëven bedoelde structuurtheorie niet aan een dichotomie ontkomt, al is het een geheel andere dan die van de substantiae incompletae. „Wij kunnen hier nog wel doorstudeeren, maar dat zal dan gepaard moeten gaan met een critische beschouwing omtrent de grenzen van de wetenschap en van onze voorstelling en aanschouwing”, a.w. 83. „Jezus spreekt van lichaam dooden. Maar het dualisme zegt: de mensch bestaat uit stof (dat is zijn lichaam) en geest (dat is zijn ziel). Hoe kan nu echter „stof” nog gedood worden? Het woord „lichaam” houdt hier ook meer in dan „stof”. En zoo omvat „ziel” meer dan „geest”, a.w. 79.

Janse had zijn tekorten. Het zou zowel smakeloos als harteloos zijn, die in een in memoriam breed uit te meten. Heden overweegt de dankbaarheid voor wat de Here Die Janse schiep ons in hem gegeven heeft: dat ongelofelijk heldere en snelle intellect, die verbazende veelzijdigheid (een van zijn beste vrienden zeide eens publiek in een diep ernstig grapje dat Janse alle faculteiten vertegenwoordigde), en vooral zijn pastorale zorg. Daaruit kwamen zijn boeken voort over de levende ziel en over idolen en schepselen, over leven in het Verbond en over de rechtvaardigen. Hij was een man van gelijke bewegingen als wij, ook zijn heiligste daden — die vele waren — zijn met zonde bevlakt geweest en hij heeft in dit leven niet meer gevonden dan een klein beginsel van gehoorzaamheid. Maar ondanks zijn tragische ziekte heeft hij niet een geestelijk donkere onderdom gehad, zoals koning Salomo en koning Asa. Zijn God Die hem schiep en verloor leidde hem geheel zijn moeizaam leven bij de hand, en kastijde hem in een mate die ons bangstigt.

Maar letten we liever op zijn pastorale zorg, waarvoor hij onberekenbaar velen heeft geholpen, waaronder ook enigen die vandaag niet meer royaal erkennen hoeveel ze aan het werk van Janse te danken hebben. Het opstel over Lourens Ingelse werd oorspronkelijk geschreven in 1925 voor de kring Walcheren van de gereformeerde meisjesverenigingen. Dit boekje is vandaag nog volkomen actueel. Met een geschiedkundige intuïtie die aan het geniale grenst beschrijft Janse het geloofsleven van zelfbeschouwers. Eigenlijk heeft hij het over die talloze Christenen, die zoeken

naar wat ze al lang hebben en daardoor in verwarring raken en hun geloofskracht verliezen. Lourens Ingelse zocht naar een zekerheid die vlak bij hem lag, maar die hij heel ver weg wilde vinden langs een weg van mystieke verlichting. Hij vond inderdaad mystieke ervaringen en was daar dolblij mee. We durven Ingelse nauwelijks een kerkmens noemen, hij zelf getuigt dat hij geleid is **buiten de kerk en buiten het Woord**, Lourens Ingelse, 44. Janse, die de figuur van Ingelse naging met psychologische en psychopathologische nauwkeurigheid maar vooral met hulp van de steeds weer verrassende Bijbelkennis die hem typeerde, komt tot een verantwoorde interpretatie: „De spanning van de laatste weken en vooral die drang om toch in zichzelf iets te ondervinden, brachten hem in een soort extase, een psychisch verschijnsel, dat onder de kloosterlingen van Rome en van Mohammedanen en Boeddhisten veelvuldig voorkomt”, 35. Janse vestigt er de aandacht op, hoe scherp onschriftuurlijk dit gieren naar een inwendig licht is. Maar deze zelfde Ingelse komt op eens tot Bijbelse helderheid als hij naar aanleiding van een voorstelling op een muurtegel — hij vertoeft in ballingschap te Breskens in het gezin van Pieter de Kraker — opeens door zijn bevindingsgodsdienst vol geestelijk egoïsme en onbijbelse dogma's heenbreekt en **gaat vragen naar Jezus buiten hem**, 41. Maar later gaat Ingelse toch weer dwepen met gezichten en openbaringen die hij meent te ontvangen, en Janse merkt op: „Maar eigenwillige godsdienst is zoo'n taai onkruid — tot in het derde en vierde geslacht — zoodra maar even het geloof is werkzaam geweest, komt weer de ziekelijke bevinding in al zijn gemoedsverbijstering terug”, 42.

Het werk van Janse is niet ijdel in den Here. Zijn „Van idolen en schepselen” is na twee en twintig jaar nog steeds het beste, wat er op het gebied van Bijbelgetrouwe anthropologie bestaat. En het ware te wensen, dat „Lourens Ingelse” algemeen gangbaar werd als belijdenis-cadeau. Janse publiceerde zijn heldere anthropologische gedachten terwijl aan de theologische hogeschool van de gereformeerde kerken nog gedoceed werd, dat de ziel onsterfelijk moet zijn omdat ze niet samengesteld is. Janse heeft een boodschap gebracht, waarmee hij de gereformeerde kerken onnoemelijke ellende zou bespaard hebben, als men naar hem geluisterd had. Hij gebruikte zijn eigen stijl, dat was zijn goed recht; en als we doen alsof dat een wetenschappelijke stijl was, hebben we makkelijk spel om misverstanden bij talrijke tientallen te fabriceren. Uiteraard zijn de fabrikanten van misverstand veelal te goeder trouw geweest. Er was in de dertiger jaren niet zo heel veel Bijbels licht in de gereformeerde wereld.

Janse heeft veel geleerd van Vollenhoven en Dooyeweerd en is daarbij merkwaardig zelfstandig gebleven. Hij heeft de beweging voor calvinistische wijsbegeerte met alle kracht gesteund: zonder zijn activiteit zou ze in haar kleuterperiode door de malle ijver van de theologische zijde zijn verstikt. We zijn dat vandaag vergeten.

Als we denken aan de goede vrucht, die het gereformeerde leven had kunnen plukken als men in de dertiger jaren naar Janse had willen luisteren (in alle vrijheid, men behoefde het natuurlijk niet met elk woord dat Janse schreef eens te zijn), dan komt ons als vanzelf een woord uit het boek Prediker in de gedachte (9 : 13—17):

„Ook dit zag ik als wijsheid onder de zon en het maakte groten indruk op mij: er was eens een kleine stad met weinig inwoners, en een groot koning trok tegen haar op en omsingelde haar en richtte hoge belegeringstorens tegen haar op; en in die stad bevond zich een arme, wijze man die haar had kunnen redden door zijn wijsheid; doch geen mens dacht aan dien armen man. Toen zeide ik: Wijsheid is beter dan kracht, maar de wijsheid van den arme wordt veracht en naar zijn woorden luistert men niet”.

Men zal mij wellicht van allegorische exegetische beschuldigen, als ik bij die kleine stad met weinig inwoners denk aan de gereformeerde gezindte in ons vaderland. Het is mij wél. Een groot koning trok tegen haar op — mogen we daarbij niet denken aan de boze, die vandaag binnen de veste van de gereformeerde gezindte merkwaardig veel in de melk te brokken heeft? Mij lijkt het niet oneerbiedig, bij het lezen over die arme wijze

man te denken aan Antheunis Janse: een wijs man was hij zeker, en in de wetenschappelijke wereld werd en wordt hij maar een gering persoon geacht: in die zin kunnen we hem een arme en wijze man noemen, die echter de stad had kunnen redden door zijn wijsheid. Maar een andere trek gaat niet op: geen mens dacht aan die geringe man; en: naar zijn woorden luistert men niet.

Want het zijn er veel meer dan we vermoeden zouden, die terdege naar deze geringe wijze man hebben geluisterd. En die door zijn onderwijs geleerd hebben hun dogmaticistische bril in de prullemand te gooien en dan de Bijbel te lezen. Het werk van Janse is niet ijdel in den Here. **Velen** hebben van hem geleerd, dat de tyrannie van een bevindelijkheidstheologie ons verleidt om **te zoeken wat we al hebben**, en velen hebben van hem geleerd dat we door zulk zoeken in verwar-

ring geraken en **onze geloofskracht verliezen**. Er zijn er ook die van hem geleerd hebben, dat ons een onverzoenlijke strijd als een nood is opgelegd, ook al weten ze bitter goed dat hun „psychische structuur” niet op vechten is aangelegd.

Daarom blijven we dankbaar voor het werk van Janse. We danken Hem Die ons een Antheunis Janse gaf, bij voorbeeld als we weer eens danig in de war waren geraakt en door het simpele boekje „Lourens Ingelse” opeens weer gingen zien hoe dom dat was. Eigenlijk herinnert Janse ons aan wat we heel best weten maar altijd weer vergeten: „Want dit gebod dat ik u heden opleg is niet te moeilijk voor u en het is niet ver weg”. „Maar dit woord is zeer dicht bij u, in uw mond en in uw hart, om het te volbrengen”.

K. J. P.

Ter Gedachtenis van een rechtvaardige

Op vrijdag, de 18de maart van dit jaar heeft de HERE tot Zich genomen zijn kind Antheunis Janse, of, anders gezegd: zijn dienstknecht „Janse van Biggekerke”.

Deze woorden kun je gemakkelijk zeggen en neerschrijven. Maar wie kan zeggen wat ze aanduiden? Wie kan nagaan, de waarde bepalen van wat deze eenvoudige, pretentieloze werker in Gods Koninkrijk heeft verricht? Wie kan de schatten taxeren, die God in Janse's rusteloze arbeid heeft geschonken? Wie weet wat ons thans in hem definitief is ontnomen?

Het is daarom niet makkelijk om, onder de diepe indruk van zijn heengaan zich reken-schap te geven van het inderdaad veelomvattende en veelzijdige levenswerk van deze broeder. Een werk, dat naar zijn essentie steeds was trouwe dienst aan zijn HERE en God en daarom en zo aan Diens kerk temidden van de geestelijke verwarring, welke de laatste veertig jaar de westerse wereld teisterde.

* * *

Wie was Janse?

Als men zijn leven van de buitenkant beschouwd is dat makkelijk gezegd. Van afkomst was hij een eenvoudige zeeuwse boerenjongen uit Oostkapelle, die onderwijzer werd, daarna geen andere akte haalde dan de hoofdakke en, na enkele jaren hulp-onderwijzer geweest te zijn op een paar kleine schooltjes, hoofd werd van een tweemans-school in Biggekerke. En dat alles op Walcheren, het eiland waar hij geboren werd. In Biggekerke was hij de opvolger van de eveneens „bizonde” hoofdonderwijzer Wielemaker, een oprecht, vroom christen, lid van de Ned. Herv. Kerk, die Janse zeer waardeerde. Vóór het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd moest Janse, ten gevolge van een chronische ziekte zijn onderwijzersarbeid staken. En na een jarenlang, steeds zwaarder wordend lijden, heeft God hem weggenomen om altijd bij Hem te zijn.

Dit is de „buitenkant” van Janse's leven. Maar welk een enorme arbeid heeft hij mogen verrichten. En dan: welk een unieke arbeid. Voor hoevelen heeft hij daardoor iets, ja véél, betekend?

Neen, man-van-wetenschap in de technische zin van het woord was hij niet. Dat wilde hij ook niet zijn. En hij poseerde ook nooit als zodanig. Van minachting voor de wetenschap was evenwel bij hem allerminst sprake. Als men zijn indrukwekkende, zorgvuldig opgebouwde en duchtig gebruikte bibliotheek zag, wist men wel beter. Echte wetenschap, schatte Janse zeer hoog. En hij deed zijn best daarvan zo veel mogelijk te profiteren. Toen zijn oudste zoon tot zijn grote vreugde leerling van het Middelburgse gymnasium werd, schreef hij: „'t Ziet er daar zeer eenvoudig uit — maar fijn; iets van de geur van de klassieke Grieken en Romeinen waarin veel heerlijk is trok me dadelijk aan. En dan word ik altijd jaloers — dan zou ik gaan schreien, dat ik dat nooit heb mogen meemaken in m'n jeugd. — Ook als ik de Jaarverslagen van de V.U. of van een andere hogeschool lees, brengt me dat steeds in heimweestemming — alleen maar 't lezen van de lessen die gegeven worden, maakt me jaloers”.

Janse was dus geen man-van-wetenschap — Hij was méér. Ik schrijf dat uit volle overtuiging. Hij was een man aan wie God, in zijn genade over hem en zijn volk, in bizonde mate de gave had geschonken van het kennen, het verstaan der Schriften.

Ja, ik weet het, ook dit zinnetje schrijf je gemakkelijk neer. En het wordt dikwijls gehanteerd, terwijl er toch van een werkelijk verstaan der Schriften weinig sprake is. We leven in een tijd, waarin o.a. in allerlei regionen van de wereld der geesten en met allerlei tendens gevochten wordt tegen en gescholden over intellectualisme, scholastiek, abstractie, verabsolutering van het theoretisch denken, het schematisme en de systeemdwang. Ook in de christelijke wereld hoort men overal de roep om al dat kwaad weg te doen. En men wil, dit doende, terug naar de Schriften. Maar wat komt daar positief voor in de plaats? Wordt dikwijls ook niet deze Beëlzebub uitgedreven met behulp van een nog erger duivel? Of, misschien nog juist gezegd: Is het gevecht tegen deze Beëlzebub niet veelal een spiegelgevecht, waarin, ja waardóór, deze toch uiteindelijk de overwinning behaalt en zijn slachtoffers nog vaster in zijn greep krijgt dan te voren?

Maar het wonderlijke in Janse was, achteraf zie je dat steeds duidelijker, dat hij zich — en dat was genade van God — van alle mogelijke intellectualisme en heel veel ander kwaad had losgeworsteld en tot een heerlijk, zuiver verstaan van de Schriften kwam.

Dat was hem niet komen aanwaaien! Rusteloos heeft hij de Schriften onderzocht. Hij las die, overwoog ze, vergeleek Schrift met Schrift, onderstreepte — hij deed dat in alle boeken — en noteerde. Zijn eerste hulpmiddel daarbij was de Concordantie van Trommius! Hij ploos voorts de Kanttekeningen na. Leerde ook zoveel Grieks en Hebreeuws, dat hij belangrijke woorden en begrippen met behulp van een woordenboek nauwkeuriger kon bekijken. En daarbij was het hem altijd te doen om de HERE te horen spreken midden in de tijd waarin hij leefde.

* * *

Om daartoe te komen worstelde hij — dit woord is niet te zwaar — om zijn tijd te leren kennen. Wat heeft hij gepeinsd over alle mogelijke filosofieën en geestelijke stromingen en verschijnselen. Neen, het was hem daarbij niet te doen om het wetenschappelijke, het in de fijnste finesses doordringende, ontleding daarvan. Het ging hem daarbij om de kern, de motieven, de „geest” daarvan. Hij had Kant geproefd, Hegel gepeild, Dostojewski overleden. Zijn studie van Karl Barth, die hij misschien wel eerder dan alle andere gereformeerden opmerkte, bestudeerde en van wie hij de grootheid ten volle doorzag, werd een zo existentiële worsteling met diens theologie — door Janse als een dodelijk gevaar voor de kerk beschouwd — dat hij er psychisch bij instortte. In de dertiger jaren schreef hij bijna geen brief, waarin hij niet een scherpe analyse gaf van artikelen uit Zwischen den Zeiten of andere studies uit de kring van Barth. Met intense belangstelling volgde hij ook de ontwikkeling van de moderne psychologie om ook te leren verstaan wat in de westerse mensheid giste,

speciaal wat de opvoeding en het onderwijs betrof.

En te midden van dat alles in voortdurende confrontatie daarmee, ploeterde hij om het in de Schrift door God óók tot de mensen van nú gesproken woord te verstaan. In zijn directheid, concreetheid, in zijn toespitsing op de zonden en noden van de tijd, in zijn ontdekkende, ontmaskerende, oordelende kracht ten opzichte van alles wat zich in wereld en mensheid voordoet. Maar vooral ook in zijn verlossende, troostende, wegwijzende functie ten opzichte van Gods volk. In de voortdurende toetsing van het door hem zo scherp daarziene denken en streven van de mensen van zijn tijd aan de Schrift, peilde hij de funeste inwerking van allerlei niet- en antischriftuurlijke tendenzen in het leven der kerk. En rusteloos waarschuwde hij daartegen. Zijn leven werd zo een ononderbroken kamp tegen de geest der eeuw.

Het is niet mogelijk hier te wijzen op de vele verrassende dingen die Janse daarbij ontdekte en doorgaf.

Eén uitzondering wil ik maken. Niet alleen, zelfs niet in de éérste plaats, maar toch ook als paedagoog, kreeg hij te doen met de vraag: wie is de mens? Hij doorzag scherp hoe diep grieks-wijsgerige invloeden in de in de gereformeerde wereld gangbare mensbeschouwing waren ingedrongen. Met ontzetting ontdekte hij hoe funest deze inwerken op de dienst des HEREN naar zijn woord, op de geestelijke weerbaarheid van de kerk. Hij had er ook iets van gezien, dat juist de leer omtrent de mens in Calvijns prediking zwakke plekken vertoonde. En daarom doorkroop hij de Schrift om te leren verstaan hoe de HERE zèlf over de door Hem geschapen en onderhouden, van Hem afgefallen en toch weer in zijn verbond opgenomen mens sprak. Hij toetste gangbare begrippen als „onsterfelijkheid” en „substantialiteit” der ziel en stelde hun onschriftuurlijke inhoud aan de kaak. En zo schreef hij: „De mens als levende ziel”. En later, het boek waaraan hij méér dan enig ander heeft gewerkt: „Van Idolen en Schepselen”. Ook nog enkele belangrijke artikelen in „Op den Uitkijk”.

Geweldig was het verzet tegen wat Janse betoogde. Hij is daarover dikwijls zeer minderwaardig bejegend — ook door broeders. Er werd vooral in verband met dit moment van Janse's arbeid geroepen: Erger dan voor Assen. En: waarheden, welke zelfs door heidenen nog worden aanvaard, worden thans dubieus gesteld! Maar Janse hield vol. En het zal hem ongetwijfeld een troost zijn geweest, dat naarmate de jaren vergleden steeds duidelijker aan het licht trad, dat hij op het kardinale punt van de strijd juist had gezien, de Schrift goed had verstaan.

In onlosmakelijk verband met, ja als directe consequentie van zijn Schriftgeloof werd Janse's leven, denken, arbeid voorts gekenmerkt door een grote eerbied voor de werkelijkheid.

Vooreerst voor de door God geschapen en onderhouden werkelijkheid. Wat kon hij bezield spreken en schrijven over de dingen, die God gemaakt heeft en zoals Hij die gemaakt had. O zeker de mens mag daarover nadenken, hij móét dat zelfs doen. En hij mag en moet proberen de kennis, welke hij van de geschapen dingen verwierf te systematiseren. Hij moet pogen begrippen te vormen omtrent de schepselen Gods en omtrent wat ze doen en wat met hen gebeurt. Om daarna die begrippen met woorden te omschrijven en ze in een samenhangend geheel te ordenen. Dat alles is roeping van de mens. Maar ver boven dat weten omtrent de schepselen Gods staan die schepselen zèlf! De getalmatigheid der dingen, het wonder, dat in Gods wereld alles telbaar is, is veel groter en wonderlijker dan de wetenschap omtrent die getallen, de wiskunde. En het wonder van de „levende” schepselen in veel meer dan de kennis welke daarvan b.v. in de biologie wordt nagestreefd. Want wat God geschapen heeft, dat is het éérste en daarin is het wonder en dat is nooit uit te vinden ten einde toe. Daarin schittert zijn grootheid en heerlijkheid. Welk een verschil is er niet tussen echte, levende, zuiveré liefde, zoals deze b.v. bloeit tussen man en vrouw, ouders en kinderen en de wetenschap daaromtrent, hoe groot en diep die ook moge zijn. En 't

Bij het sterven van A. Janse

*Mild vielen zijn woorden, als droppels koel
Op 't dorre veld van mijn hart
Hij was geen meester, een broeder slechts,
En kende 't geheim van mijn smart.*

*Zachtmoedige, gaaft ge Uw edele geest
In ootmoed aan onze Heer.
Toen bloeiden rozen der liefde groot
En keerden de zwaluwen weer.*

*Éen sprake vertelde ge ons, wonderschoon:
Rechtvaardigen, vrij van de straf.
Ons hart sloeg rustig, niet meer bevreesd,
Voor Hem, die Zijn bloed voor ons gaf.*

*Met alle heil'gen, rust gij nu ook zacht
In donkere aardeschoot,
Tot ge opwaakt bij de laatste bazuin,
In het tedere morgenrood.*

*En engelen U leiden naar Vaders land,
Zo rijk en onnoembaar schoon,
Om te ontvangen uit Vaders hand
Zijn eeuwig genadeloon.*

GERRIT BROUWER

N.B. Meester bedoeld als leider, voorman, tegenover of boven het gewone volk. — Zoals kinderen geboeid luisteren naar een sprookje en in feite voor hen het verhaalde werkelijkheid wordt, zo beleefden wij zijn sproke van de schoonheid van het Verbond, van het „rechtvaardig” voor God kunnen zijn.

levende geloof, als het met het hart kennen van en vertrouwen op God — wat is dat heel wat anders en heel veel méér dan de wetenschappelijke theorie daarvan, een theorie, die, minder dan welke andere ook, het wonder waarmee ze zich bezig houdt, kan doorzien en grijpen.

Maar ook in nog andere zin had Janse eerbied voor de werkelijkheid. Hij had een scherp oog voor het demonische van elke revolutie. Van de atheïstische — zoals de franse en de russische — maar ook van de religieuze, de „christelijke”! Want ook deze begeren met breekijzer en bijl het oude, het gegroeide — waarin inderdaad ook de zonde een verwoestende rol heeft gespeeld — stuk te slaan om abrupt het nieuwe te voorschijn te roepen. Janse ontdekte in de Schriften hoe God wil dat zijn kinderen strijdend tegen de zonde, en worstelend om Zijn wil te doen, moeten uitgaan van de concrete situatie om dáárin kinderlijk te leven uit het geloof, naar de wet en tot Gods eer — zonder ook maar in iets naar „grote dingen” te jagen. God „regelde” zelfs in het Oude Testament de veelwijverij en in het Nieuwe de slavernij. Juist zó wilde de HERE die van binnenuit doen ondergraven en als „vanzelf” doen verdwijnen. Wat heeft Janse het diep beseft hoe veel z.g. „reformatische” programs en acties door en door revolutionair waren. — Hoe waarschuwde hij b.v. niet tegen politieke activiteiten à la Datheen. — Al dergelijke acties en bewegingen zijn revolutionair, omdat ze niet oproepen tot de éérste, de beslissende taak van Gods kinderen. Name-lijk: het simpele gelóven en het doen van het eigen kleine plichtje op het eigen plekje, in de wetenschap, dat God zó zijn zegen schenkt en reformatie tot stand brengt — niet alleen in de kerk maar in heel het leven.

Op alle mogelijke manieren heeft Janse met de gaven, die God hem gaf, zijn Heer en diens Kerk gediend. Hij was een warm vriend van de jeugdorganisaties. Wat heeft hij er in alle mogelijke functies voor gewerkt! In de wereld van de gereformeerde jongelingsverenigingen doorliep hij zowat alle „rangen”. Tenslotte werd hij zelfs adviseur van de Bond.

Reeds heel vroeg begon hij met zijn persarbeid. Hij schreef reeksen artikelen in het Jongelingsblad. En daarna publiceerde hij in een groot aantal andere tijdschriften. Voor een belangrijk deel werd wat hij daarvoor schreef in zijn boeken herdrukt.

Voorts was hij altijd bereid om te spreken. Hoeveel duizenden hebben naar zijn prenteloze, maar altijd originele en diepborende, lezingen geluisterd. Hij trad op voor kiesverenigingen, afdelingen van Patrimonium, jeugdorganisaties, studieclubs, studentencongressen, paedagogische en wijsgerige conferenties. Met vreugde werkte hij tijden lang mee aan een studiekering van hervormde predikanten, welke onder leiding stond van Dr Van Oyen, thans hoogleraar te Bazel. En daarbij was het hem altijd te doen om de waarheid der Schriften te prediken tegenover alle mogelijke antieke en moderne dwaling.

Een bijzonder deel van Janse's arbeid vormde voorts zijn correspondentie. Hij nam die zeer serieus. Honderden brieven, heel vaak vele vellen omvattende, over alle mogelijke vragen en onderwerpen gingen van Biggekerke de wereld in. Wat heeft Janse met deze epistels velen geholpen, geleid, getroost — ook vermaand en bestraft.

Maar de kern van zijn werk was en bleef de arbeid in de tweelokalige lagere school in Biggekerke. Het werken daarin was hem altijd weer een grote vreugde. Janse is Janse

geworden vooral door zijn werk in zijn school.

Om de geest van zijn onderwijs te doen proeven wil ik iets citeren van wat hij er zelf over meedeelde.

„Ik werk op school, zo schreef hij eens, zo vaak met verwondering over de grote werken Gods. Na de brieven en Openbaringen te hebben doorgewerkt met de klas, begon ik nu met Mei weer met Genesis. Nu — bij Abraham viel het me op hoe wonderlijk concreet dat alles was.

Jahwè — de Engel van Jahwè in verschijning bij Abraham — eet gebraden vlees en koeken en drinkt wat Abraham Hem aanbiedt. Maar bij nader inzien is de openbaring van Jahwè in 't Nieuwe Testament nog veel wonderlijker. Jahwè slapend, etend, moe, dorstig, stervend, angstig schreeuwend... het Woord is vlees geworden... wat heeft alle gnosis daartegen zich verzet... óf door „vlees” in tegenstelling met woord te zetten en daarom „op te heffen” tot „schijnlichaam” — of door vlees in zijn volle concreetheid te aanvaarden, doch dan de „Godheid” van Christus te loochenen. Wat is Gods Woord toch rijk in het vertellen van die onnasperlijke rijkdom van Gods openbaringen in Zijn Verbond.

Wanneer ik iederen dag die lof en heerlijkheid Gods mag mededelen, zoo zakelijk mogelijk in de eigen woorden der Schrift: „En hij nam boter en melk, en het kalf dat hij bereid had, en hij zette het hun voor, en stond bij hen onder dien boom... en zij aten”... dan verlang ik er wel eens naar om in dezelfde eenvoudige situatie als nu voor m'n klas dorpskinderen veel meerdere hoorders te bereiken... maar juist dat allereenvoudigste gehoor en die allereenvoudigste situatie is door het Woord des Heeren tot een stille school voor mij, waar de Heere me telkens weer nieuwe dingen doet zien — telkens grotere rijkdom”.

Later schreef hij nog eens:

„Ik zou die beide: gewoon praktisch onderwijs en 't werk ná schooltijd voor de pers — niet graag missen. Juist op school doe ik de beste intuïties op! En de rijkdom van Gods werken te vertellen — daar wordt een mens nooit moe van. 't Wordt ieder jaar weer nieuw voor me.

Deze winter heb ik bijzondere studie gemaakt van den Reformatietijd. En daarvan op school verteld. Iedere week een uurtje. Weken achtereen. Van Erasmus en Gnapheus, Praepositus, Van Zutphen, Voes en Van Essen, Jacob van Hoogstraten de Inquisiteur. En dan de Doopers: Hofmann, en Cornelis Polderman in Middelburg, zijn vriend. (Hier woont nog de familie Polderman, ook een familie Houterman: een der leiders van de Doopers was Jacques Houterman). Verder van Münzer en Jan v. Leiden, Abbe Filips en Menno Simons. Van 't handjuweel te Antwerpen en de Souterliedekens. Van de pastoors Veluanus, Merula, Kooltuin. Van de Geref. predikanten à Lasco, Micron, Dathenus.

Wat zaten de kinderen iedere week gespannen te luisteren. Ze leefden mee met Humanisten, Doopers, eenvoudige vromen, inquisiteurs, pastoors, reizende predikers en met dweepers.

Meermalen in den nood der schaapkens Christi, in de concrete nood, dat de politie aan de deur kwam en „vader meenam”, werden kindergen vchtig. Sensatieverhalen van martelaars waarbij vooral veel foltertuig te pas komt, doen griezelen en... genieten. Maar in de gewone dingen van toen is een heel andere en meer pijnlijke toon. Ook is er dan niet zo'n verschil tussen toen, en 1834, en nu in de samenleving onder de „Christenen”. Jezus zond zijn discipelen onder Gods volk en sprak van schapen onder wolven. Zo is het toch nog als Gods volk getrouw is.

Nu schrijven de kinders van de 5e-8e klas in korte lesjes wat ik van de winter vertelde. En de 7e en 8e tekenen er schetsjes bij. Handtekening (echt) van Merula's portret van J. v. Leiden en Münzer; boektitel van Hoogstraten tegen Luther (Latijn); titel van der Leken Wechwijzer; Rederijkerstoneel; blaadje uit Souterliedekens-boekje, titel van Calvijns V. d. Eergernissen — 1e uitg. Hollands, enz. enz.

Dat is een genot. Ook al valt de schets eens wat slecht uit. 't Is toch echt geschiedenis die hier spreekt in het plaatje bij de les.

En dan mijn dagelijkse bijbelles. Nu van Abraham. Wat heb ik geleerd... En dan de aardrijkskunde en de vaderlandse geschiedenis en dan de natuurkennis. Iedere week een plant, prachtstukken. En het tekenen — wat fijn als ze eens een extra mooi dingetje hebben, dat ze ter versiering ophangen thuis. Iets van een titelblad van Streuvels. De landsche woning in Vlaanderen. Een hout-sneeplaatje met O.I. inkt nagetekend.

Nu, ik heb in m'n schooltje een rijk leven. En ik kan het baas. En heb gelegenheid om daarvan nog meerderen te laten profiteren dan deze kindertjes”.

Zo leefde en werkte Janse. Volop bezig in zijn dagelijks werk en juist daardoor voor velen ten zegen.

Laat ik ten slotte nog iets van hem mogen citeren, waarin de „stijl” van zijn leren bijzonder duidelijk uitkomt.

Men had er eens bij hem op aangedrongen om toch méér te schrijven, wat hij geschreven had om te werken tot een boek, kortom een grotere activiteit te ontplooiën. Het was in 1930.

Janse reageerde op deze suggestie aldus: „Gewichtig doen met deze dingen is gevaarlijk.

Zodra wij b.v. het systeem van Prof. Vollehoven mooier vinden dan de wereld die God schiep, zodra we b.v. het schema der organische sfeer druk bespreken en voor het biotisch en organisch leven om ons heen — en in ons — geen interesse hebben, dan is het mis. Dan stellen we de filosofie toch weer boven de werkelijkheid d.i. boven Gods werken. Vooral bij de H. Schrift geldt dit.

Toen de apostelen duivelen hadden uitgeworpen en zieken genezen waren ze opgetogen. En ik kan me zo goed voorstellen wat het voor Gods volk nu is als ze kans zien Kant te staan, als ze zien dat de Here ruimte maakt, als Gods Woord voor hen open gaat en gaat spreken midden in het leven. Als daar dat licht gaat schijnen, heerlijker dan de zon. Dan zijn ze daar vol van. Kunnen er niet van zwijgen. Dan worden de gesprekken vol van de Geestelijke overwinning op de Satan, die hen gebonden had, dan wordt de mond vervuld met lachen, als de Here de gevangenen Sions wederbrengt. En dat is goed!

Maar toen zeide de Here Jezus tot zijn Apostelen: Verblijdt u daarin niet, dat de geesten (boze geesten) u onderworpen zijn, maar verblijdt u veel meer daarin, dat uwe

Een gelukje, dat het U

geen hoofdbreken

nuttig en gewaardeerd geschenk zoekt. meer behoeft te kosten als U een Want... een geschenk-abonnement „Opbouw” IS

een goed cadeau!

namen geschreven zijn in het boek des levens. Daar viel al dat buitengewone bij weg. Want dat laatste hadden ze gemeen met al Gods eenvoudige oprechten van het O.T.

Barth noemt in de Römerbrief de christenen die zich verheffen op hun crisis en in hun kruis iets positiefs leggen de meest geraffineerde eigengerechtigden. Voor hen die „treurende Sions” zijn, en die bidden om de oprichting van Gods volk uit de ellende, staat de verzoeking, dat ze de Reformatie hoogst interessant zullen vinden en de verhoudingen uit het oog verliezen; dat niet Christus maar de „Reformatie” het eerste in hun leven zou zijn. En dan zouden zij juist kunnen worden de meest geraffineerde vijanden van de reformatie... Wij moeten leven in de houding van gewoon doen en rustig afwachten en bij-momenten-totaal-vergeten van dingen, die toch van geweldige betekenis kunnen worden voor Sion.

Christus is de Koning over Sion — en daarom behoeft ik niet bezorgde haast te maken en niet dik te doen en zelfs niet gewichtig. Als ik maar getrouw en ijverig ben — en... de gelegenheden aangrijp, zodra ze zich voordoen”.

Dit is iets over „Janse van Biggekerke” — die onze God thans uit zijn lijden heeft verlost.

Het christenvolk van Nederland ontving in hem een rijk geschenk van zijn God.

Maar het heeft dat niet bijzonder gewaardeerd.

Ik geloof, dat speciaal de vrijgemaakte broeders zéér tot hun schade, zijn boodschap al te weinig hebben ter harte genomen.

En — wat men wel eens als „Jansenisme” uitvent en diskwalificeert heeft met Janse niet meer gemeen dan dat het een misbruik is van zijn naam.

C. V.

„Het tijdelijke met het eeuwige verwisseld hebben”

Wij willen in dit artikeltje de vraag beantwoorden: Wordt de dood juist getypeerd, als van een gestorvene gezegd wordt: „Hij heeft het tijdelijke met het eeuwige verwisseld”, of: „Hij is uit de tijd”?

Over tijd en eeuwigheid wordt ook in christelijke kring weinig Schriftuurlijk gedacht en gesproken. Als de Bijbel spreekt over de eeuwige God (Rom. 16 : 26), dan wordt hetzelfde woord gebruikt als bij het spreken over het eeuwige leven van de mens. Het woord „eeuwig” betekent in de Bijbel zoveel als: altijd geweest en altijd voortdurend, nimmer eindigend en blijvend. „Van eeuwigheid en tot eeuwigheid” wil zeggen: onafgebroken, eendeloos. Eeuwiglijk of „voor eeuwig” is: voor altijd.

„Eeuwig” houdt dus op zichzelf niets goddelijks of hemels in. Wel zullen we steeds moeten bedenken, als over de eeuwige God, de HERE, de Schepper van de einden der aarde, gesproken wordt, dat we over de hemelse majesteit Gods en zo ook over zijn eeuwigheid nooit aards en creatuurlijk denken mogen. Wij kunnen ons van Gods eeuwigheid geen voorstelling, laat staan een begrip vormen. Gods eeuwigheid is een boven alle creatuurlijkheid en dus ook een boven onze menselijke tijd verheven zijn.

Wanneer wij nu in de Schrift lezen, dat de mens die in de Zoon geloofd eeuwig leven heeft, dan wordt daarmee niet gezegd, dat hij iets goddelijks verkregen heeft of in zekeren zin zijn tijdelijkheid te boven is gekomen. Evenmin als de verworpenen straks in hun eeuwig verderf „boven de tijd” of „onder de tijd” geraken. God heeft de mens in de tijd

geschapen, zoals Hij al het geschapene in de tijd heeft gesteld.

Dat „in de tijd” zijn, deze temporaliteit is de door God gestelde ordinantie voor alle creatuur en voor al wat bestaat. Deze tijdelijkheid is niets minderwaardigs. Het behoort bij al het geschapene. Ook daarin staat het schepsel onder de Schepper, die boven alle tijd verheven is en toch met al het geschapene in de tijd meeleeft. Nooit kan een schepsel uit de tijd en boven de tijd uit komen. Daarom kan de mens zijn tijdelijkheid nooit verliezen. Evenmin als hij zijn individualiteit ooit verliezen kan.

Nu is het al een zeer oude gedachte, welke tot op vandaag toe in christelijke kring is blijven voortbestaan, dat de mens na zijn dood „eeuwig” wordt, en in dat „eeuwig-zijn” radicaal verschilt van zijn mens-zijn vóór zijn dood. Hij leeft nu wel in de tijd, maar straks bij zijn sterven raakt hij „uit-de-tijd” en heeft dan — zoals men dat uitdrukt — het tijdelijke met het eeuwige verwisseld. Men zegt ook wel: de mens is in de tijd geschapen, maar bestemd „voor de eeuwigheid”.

Wat na de dood komt zou dan voor de mens een geheel andere bestaanswijze inhouden, die veel hoger en edeler zou zijn dan welke we nu bezitten, omdat dan voor hem een eeuwig heden is aangebroken, dat aan de tijd ontheven is. U kunt deze beschouwing o.a. lezen in het artikel „Eeuwigheid” in de Chr. Encyclopedie, 1e druk, I, 36v. (van dr A. Kuyper Jr.); „De eeuwigheid is ongeschapen, de tijd is geschapen. De tijd neemt met de schepping een aanvang, maar ook daarin is de tijd tijdelijk, dat hij eens een einde

neemt. Dan is er niets dan eeuwigheid".

Wij vinden in dit artikel over eeuwigheid en tijd nog vele andere onderscheidingen als: uitwendige tijd en inwendige tijd, boven-de-tijd-leven en onder-de-tijd-leven, die ons erg speculatief aandoen. In elk geval is de bewering, dat de tijd maar tijdelijk is, en de mens eenmaal in een bestaan komt buiten de tijd in een zogenaamd onveranderlijk heden, waarin geen opeenvolging van ogenblikken meer bestaat en er van verleden, heden en toekomst geen sprake meer zal zijn, in strijd met de leer, dat de mens zijn schepsel-zijn nooit te boven komt. Schepsel-zijn is immers in-de-tijd-zijn.

De Schrift zegt, dat hij die in de Zoon gelooft eeuwig leven heeft. Hij heeft dat reeds nu in zijn tijdelijkheid. Hij heeft eeuwig leven door zijn verbondenheid met zijn God. En de volkomenheid van dat eeuwig leven zal hem straks als verheerlijkte mens geschonken worden in een blij-

vend menselijk voortbestaan op de nieuwe aarde, waarin hij God niet „tijdloos" maar tot in alle eeuwigheid, d.w.z. in onvergankelijkheid en onsterfelijkheid „eindeloos" zal mogen dienen, „dag en nacht", „storeloos". En het eeuwig verderf dat de goddelozen zal wedervaren na de grote oordeelsslag, wordt in de Bijbel getekend met de tijd-fixaties: „De rook van hun pijniging stijgt op in alle eeuwigheden, en zij hebben geen rust, dag en nacht".

Nergens lezen we dan ook in de Schrift van een gestorvene, dat hij „uit-de-tijd" is weggenomen, of dat hij „het tijdelijke met het eeuwige verwisseld heeft". Wel, dat hij uit het land der levenden werd weggenomen. Heel de gedachte, dat het leven van de mens in de toekomstige eeuw geen geschiedenis meer zal kennen is vreemd aan wat de Bijbel ons heeft geopenbaard.

B. Telder.

Op reis in Sowjet-Rusland

(6) Slot

VII. Levenspeil en Slotopmerkingen

Een feit is, dat niet alleen de materiële welvaart het levensgeluk bepaalt, en ondanks de veelal armoedige omstandigheden hebben wij niet de indruk gekregen, dat de mensen zich ongelukkig voelen.

Door de zorgvuldige afgrendeling van het Westen weet men trouwens in het algemeen niet, dat er zó'n groot verschil in levensstandaard is. De arbeiders en arbeiders leveren hun (matige) bijdragen aan de productie, verdienen hun loon, gaan af en toe eens uit, en wachten verder maar af, wat de toekomst brengen zal.

Alleen schrijnend moet de armoede toch ook voor hen wel worden, wanneer ook oude mannen en vrouwen nog moeten werken, om aan een minimum-bestaan te komen. Deze oude mensen krijgen een soort staatspensioen van drie honderd roebel per maand, en dit is veelal hun volledige oude-dag-voorziening, omdat sparen nooit mogelijk geweest is. Een normaal gezin, waarvan man, vrouw en een grotere zoon werkt, verdient zo omstreeks vijftien honderd roebel per maand, en van dit loon kan dat gezin redelijk bestaan.

De oude-dag-voorziening is zodanig, dat deze mensen vaak leven op de grens van hun bestaansmogelijkheid. De (staats-) tweedehands-goederen-winkels liggen vol met oude familie-bezittingen, sieraden en schilderijen, die de oude mensen hebben moeten verkopen, om in leven te kunnen blijven. De kopers in deze winkels zijn de nieuwe rijken, vrouwen van partijfunctionarissen en andere geprotegeerden, die de hoge prijzen kunnen betalen, die de staat voor deze spulletjes bedingt.

Ook in het land, waar men alles gemeenschappelijk heeft, zijn er dus rijken en armen: weinig erg rijke mensen, veel arme en heel arme mensen. En veertig jaar communisme heeft de Russische staat misschien op één der eerste plaatsen gebracht, het Russische volk is evenwel nog erg ver achter gebleven.

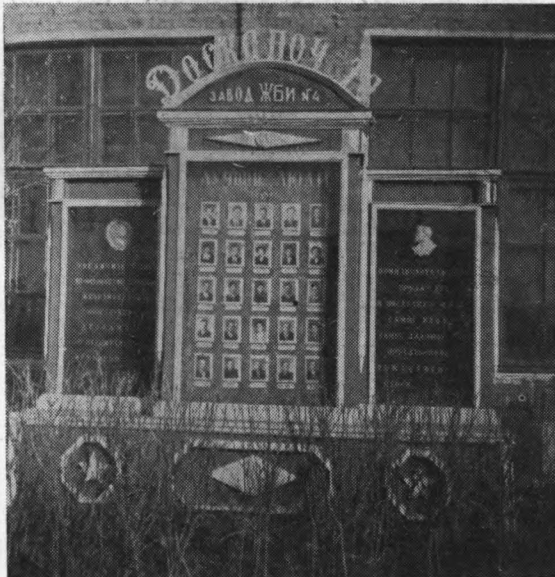
Als nabeschouwing op deze reisimpressies willen we een paar algemene opmerkingen maken.

Het communisme als ideologie is veel besproken en veel bestreden, en heeft op de Westerse samenleving weinig invloed meer. Het maatschappelijke stelsel, dat op deze ideologie is opgebouwd, lokt weinig mensen meer aan en heeft als ideaal praktisch afgedaan. De snel toenemende macht der vakorganisaties geeft in feite de arbeiders een veel grotere politieke invloed dan zij ooit in een communistisch geregeerde staat zouden krijgen. De arbeiders gaan dit meer en meer beseffen, en zien ook, dat in een zogenaamd kapitalistisch geregeerd land heel goed een hoge levensstandaard voor de brede lagen der bevolking bereikbaar is.

De Sovjet-Unie als staat en als militaire macht vormt veelal het schrikbeeld in onze gedachtenwereld; wij stellen ons dan de grote zwarte beer voor, die klaar ligt achter het ijzeren gordijn en ons ieder moment kan bespringen, en wij huiveren bij de gedachte aan wat er gebeurt als ons land ooit door het

Russische leger bezet zou worden. Wij zijn overtuigd, dat deze dreiging volkomen reëel is, zolang het Russische volk geregeerd wordt door een regiem als het huidige. Dit regiem is absoluut, kent en erkent geen enkele norm, en tast de fundamentele vrijheden der mensen aan.

Het onderdrukt niet alleen het eigen volk, maar bovendien ettelijke andere landen, waarvan de bevolking nog leeft zoals wij ten tijde van de Duitse bezetting leefden. Een verbodering van het Westen met dit regiem is niet alleen levensgevaarlijk voor ons, maar bestendigt bovendien de bezetting der vasalstaten en de onderdrukking van het eigen volk.

„Erebord" voor de flinke arbeiders bij de ingang van een fabriek

Er bestaat evenwel het gevaar, dat wij de dictators van Rusland vereenzelvigen met de bevolking, en dat wij deze bevolking gaan haten zoals wij de leiding van dit volk haten. Daarom hebben wij geprobeerd, te laten zien, dat het Russische volk toch niet anders is dan wij zijn, dat deze mensen leven en werken en hun idealen hebben, zoals bij ons. Om het nieuwe modewoord in de grote politiek te gebruiken, de „coëxistentie" is niet mogelijk met de regering, zoals die nu aan het bewind is in Rusland, maar een samen bestaan met het Russische volk, ook zoals dat

nu is, is wel mogelijk. Deze bevolking vormt geen militaire of ideologische bedreiging voor ons.

Wij menen dit daarom op te moeten merken, omdat er een grote afstand is tussen de idealen van de leiding en datgene, wat het gewone volk bezig houdt. Er is onlangs in Elseviers Weekblad een brief gepubliceerd van een belangrijke regeringsfunctionaris uit Rusland; deze brief is doorgedrongen naar het Westen, en hierin worden een aantal symptomen geconstateerd, die wij toch ook gemeend hebben op te merken tijdens ons verblijf in Rusland. In deze brief wordt ondermeer gezegd, dat er onder het Russische volk een grenzenloze apathie heerst, een sfeer van „ieder voor zich" en „misschien gebeurt er wel iets". Deze briefschrijver komt tot de slotsom, dat er een kans bestaat, dat de Russische maatschappij aan haar huidige niveau ontstijgt, dat het land geleidelijk meer Westers zal worden door toeristenverkeer en culturele uitwisseling, en dat het dan geen angst meer verspreidt.

Door de hermetische afsluiting is het Russische volk voor ons „een grote onbekende" geworden, en dit werkt het ontstaan van angstdromen erg in de hand. Wij hebben evenwel duidelijke verschillen opgemerkt in mentaliteit tussen de oudere mensen en de jongere generatie. De jongeren missen de bezieling voor het communistische ideaal, en staan open voor nieuwe gedachten. Men kan dit merken bijvoorbeeld in de leeftijd der regeringsleiders; hierbij komen vrijwel geen mensen voor, die na de revolutie zijn opgegroeid.

Het zal goed zijn, een open oog te houden voor de mogelijke verdere ontwikkelingen, om kennis te nemen van wat er aan publicaties van jonge mensen door het ijzeren gordijn dringt. Het zal ook goed zijn, waar mogelijk, de Russische bevolking beter te leren kennen en gebruik te maken van toeristische mogelijkheden. Het is een goede remedie tegen communistisch besmettingsgevaar, en misschien vinden we er een geestelijk vacuum, waarin de rijkdom van Gods Woord kan worden uitgedragen. Gedurende ons hele verblijf hebben wij ons volkomen vrij kunnen bewegen, en hebben we ook kunnen praten met allen waarmee we dat wilden. We weten niet, of dit altijd zo is. De bewegingsvrijheid is voor de Russen beperkt tot hun eigen district, en voor de toeristen tot die districten, waar men een visum voor heeft. Wij werden alleen op die tochten door een gids begeleid, waar we dat zelf voor vroegen, en van schaduwen of afluisteren hebben we ondanks onze nasporingen niets gemerkt. Nogmaals, dit kan ook wel eens anders gebeuren, en het bestaan van een totalitair regiem is volle werkelijkheid. Als buitenlandse toerist ervaart men dit evenwel niet als een permanente dreiging. De bevolking is vriendelijk en hulpvaardig, en bereid tot een gesprek.

„Wij Russen", zo schreef eerdergenoemde briefschrijver, „weten niet wat werkelijk leven is, al beginnen wij dat wel steeds meer te begrijpen. Het zaad dat door een handjevol geestelijk-vrije Russen onder dit reusachtige volk werd uitgestrooid, ligt wijd en zijn verspreid. Dit zaad is onzichtbaar, maar levend. Het leeft en rijpt in de schoot van het volk". Zo kan ook het zaad van het Evangelie worden uitgedragen in dit volk. Waar wij daartoe kansen krijgen, zullen we deze moeten aangrijpen, opdat ook een deel van dit volk misschien nog het waarachtige geluk mag vinden door het geloof in de verlossing van de macht der zonde door Gods Zoon, die op deze aarde kwam.

A. van der Ploeg.

Voorschoten, januari 1960.

Wijsbegeerte van de ontmoeting

II

Bij de ontmoeting met de naaste wordt naar het onderwijs van de Bijbel de wereld ondersteld, niet alleen als onmisbaar woonhuis, maar ook als de geschapenheid welke de mens met zijn wereldomgeving deelt. Joh. 3 : 16 wijst ons de weg naar het inzicht, dat de mens onderdeel van de kosmos is, zodat we kunnen spreken van mens-zijn als wereld-zijn. Dit geeft in het christelijk geloof

een diepe vertrouwdheid met de wereld, omdat de mens met zijn naaste de religie deelt, en met het anders-dan-menselijk-geschapene de creatuurlijkheid; beide, religie en creatuurlijkheid, zijn een verhouding tot God, een „coram Deo esse", een bestaan voor Gods aangezicht; de religie kunnen we van de creatuurlijkheid onderscheiden door haar een voorkeur-relatie tot God te noemen, en meestal verstaat men dan ook onder „coram Deo esse" het menselijk religieus-zijn. Het

mag ons daarbij treffen, dat de creatuurlijkheid alleen in de kennis der religie enigermate gekend kan worden: we nemen aan dat dieren, planten en dingen hun creatuurlijkheid niet kennen.

Als verzet tegen het individualisme van de nieuwere tijd, pl.m. vanaf de renaissance, doet een verdediging van de betekenis der ontmoeting weldadig aan. Dr Kwant gaat o.i. echter te ver als hij poneert, dat het sociale karakter van ons bestaan „het centrale kenmerk” is. Deze zijn opvatting zal zeker wel in verband staan met een neiging tot ietwat universalistisch denken, welke via het thomisme de R.K. cultuurgemeenschap inharent is. Wel kent het thomisme een duidelijke individualiteitsidee; maar de visie op de kerk brengt mee, dat niet alleen de individuele leden, maar ook de samenlevingsverbanden beschouwd worden als delen van het grote geheel dat als zodanig de delen in rangorde te boven gaat.

Wij vrezen echter, dat dr. Kwant zich te vroeg verheugd heeft over bepaalde gedachten van Merleau-Ponty. Zo min als deze het dualisme van natuur en vrijheid overwonnen heeft, zo min is hij tot een radicale breuk gekomen met het individualisme, dat vrijwel steeds met dit dualisme gepaard gaat. In de ontmoeting doorbreekt volgens hem de „losse” individu zijn eenzaamheid, hij ontdekt „de andere” als „wereld”, en hij ontdekt daarbij ook dat die „andere” en die „wereld” ook hijzelf is: hij ervaart zijn menselijkheid als met de anderen, onder de anderen en in de anderen zijn. De socialiteit, waarop hij zo grote nadruk legt, is moeizaam geconstrueerd; en zelfs in de termen lichaam-subject en ik-lichaam schemert een oorspronkelijk individualisme door. Het is ook als op de achtergrond aanwezig, als Merleau-Ponty het eigen aanzijn van de gedachte ontkent door in zijn taal filosofie de taal als de lichamelijke te zien waarin de gedachte zelf bestaat.

Het is vooral Merleau-Ponty's taal filosofie, die grote bekoring op dr Kwant heeft uitgeoefend. Hij plaatst zijn beschouwingen over de taal in het raam van de ontmoeting, en daarbij hebben we gedurig het gevoel dat „ontmoeting” bij dr Kwant iets anders betekent dan bij Merleau-Ponty. Dr Kwant begint echter niet met te spreken over taal en ontmoeting.

Zijn eerste hoofdstuk handelt over kennis van dingen en kennis van personen. Zowel in wijsbegeerte als in psychologie heeft men telkens weer gepoogd, de mens op een dingmatige wijze te benaderen. De schrijver illustreert dit aan de associatie-psychologie en het behaviorisme, en in de wijsbegeerte aan Locke, Hobbes en Marx. Daarop stelt hij zich de vraag, hoe de illusie geboren kan worden dan de dingwereld grotere evidentie bezitten zou dan de personenwereld, de sfeer van het „intersubjectieve contact” (24v). De medemens is voor ons de werkelijkheid waarmee we het allereerst vertrouwd zijn. Op dit punt gaat de auteur verder in zijn tweede hoofdstuk: het oorspronkelijke en onherleidbare karakter van het intersubjectieve contact. Door de waarneming zien we gezichten, handen, gedragingen. „Maar een persoon zie ik niet”, 27. Dr Kwant verwerpt de onderstelling, dat we de persoon van de ander zouden ontdekken naar analogie van ons eigen gedrag: kleine kinderen blijken zeer gevoelig voor de gelaatsuitdrukking van volwassenen, zelfs voor zeer geringe nuances (29), en zij kunnen de onderstelde analogie niet volbracht hebben. Hier komt bij, dat het gedrag niet zozeer een teken is als wel een woonplaats: het verdrietige gezicht is niet een teken van verdriet, maar het verdriet woont er in. Gevoel en gedrag zijn niet identiek, maar met elkaar verweven, 29. „Droefheid en vreugde, toorn en zachtmoedigheid zijn zelf zichtbaar”, 31. Hij gaat nog iets verder door nu ook de onzichtbaarheid van de persoon te loochenen: denken en vrijheid zijn waarneembare werkelijkheden, 31. Het denken gaat niet aan de gedraging vooraf, maar bestaat in de gedraging zelf, 32.

Van hier uit komt dr Kwant tot zijn waardering van het woord. „De taal is niet een uitdachte kled, maar de belichaming der gedachte”, 33. Zo is de gedachte zelf waarneembaar en toegankelijk. Die toegankelijkheid is de toegankelijkheid van de mens als zodanig, hij is een bestaan in de wereld en onze kennis omtrent de andere mens wordt door niets bemiddeld, 35.

We willen de auteur hier even in de rede vallen.

Dr Kwant spreekt van existentie als bestaan in de wereld, en Merleau-Ponty doet dat ook. Maar wat de een en de ander onder „wereld” verstaat is zeer verschillend. Ten aanzien van dr Kwant mogen we aannemen, dat zijn idee van wereld op zijn minst is beïnvloed door wat de Bijbel zegt. Hij staat als Christen open voor het Evangelie. Bij Merleau-Ponty is dat anders: hij aanvaardt geen wereld als geschapen wereld: voor hem is de wereld allereerst een bevreemdende ontdekking, verder een gevaar, en ten slotte een aangelegenheid waarvan de noodzaak niet is in te zien: ze treedt als een oeverloos perspectief van mogelijkheden de ervaring binnen, en niemand kan zeggen of ze daarin zinvol of overbodig is. De idee van wereld bij Merleau-Ponty is nadrukkelijk atheïstisch, en wel van een atheïsme dat atheïstisch gegarandeerd meent te weten, aangezien het verwijt van atheïsme alleen kan voortkomen uit de overweging van iemand, die de echt filosofische bevreemding over zich zelf, de wereld en de anderen nog niet heeft ervaren of zich daarvoor heeft toegesloten, vgl. prof. dr S. U. Zuidema, Een confrontatie tussen Barths theologische theologie

en Merleau-Ponty's filosofische filosofie, in *Philosophia reformata*, XXIV, 1959, pp. 90—96.

Het geloof waardoor Merleau-Ponty zijn wereld ontdekt is niet het christelijk geloof, en hij is zich daarvan terdege bewust. Voor zover het waar is dat de „wereld” voor de mens altijd „geïnterpreteerde wereld” is, bestaat er voor Merleau-Ponty geen werkelijke, geschapen wereld, maar alleen een illusoire, contingente en geenszins verheugende wereld, waarin we op een verwarrende en onontwarbare wijze zijn betrokken (*Phénoménologie de la perception*, p. 518). Maar er is op de stelling, dat voor de mens de wereld altijd geïnterpreteerde wereld zou zijn, wel iets af te dingen, omdat hij meestal in zijn interpretatie blijft steken. Daarom is ook voor de meest filosofische filosoof de wereld „ergens” toch de wereld zoals ze inderdaad is. De pagane en de paganistische denker bestuderen en bekijken niet een andere kosmos dan die welke God geschapen heeft, en daarom kunnen we van hen altijd waardevolle en zinvolle opmerkingen verwachten. Niet zo zelden maken ze daardoor de Christen beschaamd.

(Wordt vervolgd).

K. J. P.

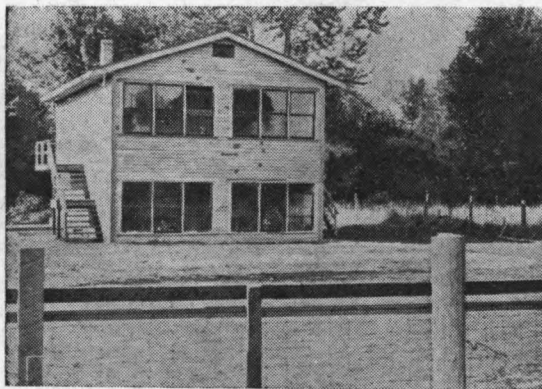
Brieven uit het Verre Westen

Het sneeuwt een beetje, de lucht is laag en grijs. En 't is koud op deze tweede dag van het jaar 1960. Maar ze zijn er, de trouwe broeders, ouderen en jongen! Om de toegangsweg naar onze school op te kalefateren! Een greppel aan weerszijden, een miniaturduiker ginder bij 't oude hek... als volgende week de shavings*) zijn gearriveerd en uitgespreid zal de lieve jeugd weer droogvoets William of Oranje Private Christian School kunnen bereiken.

M'n hart schiet een beetje vol als ik 't aanzie. Inplaats van veilig en droog en warm thuis te zitten op deze vrije dag staan ze daar in de koude modder te wroeten. Maar als ik aarzelend naar gepaste woorden van erkentelijkheid zoek, weren ze die met een kwikslag af.

't Moet zeker weer in Opbouw komen?... Als je d'r maar geen namen bij zet!...

Wel - O.K.! - géén namen dan! Doch wanneer ik de lezers in the „old country”, het oude Vaderland, nu iets wil vertellen over de geschiedenis van ons Gereformeerde schooltje hier aan de oevers van de Stille Oceaan, zie ik die al zo vertrouwde namen en gezichten wél voortdurend voor me. Want naast God is het deze kern van de schoolvereniging geweest, die ons de schoolvermoed heeft gegeven om vol te houden in de eerste zware jaren.

Daarbij denk ik niet in de eerste plaats aan de geldzorgen, hoewel die er waren in een omvang, waarover U in Nederland zelfs niet dróómt. Nee — in de eerste plaats denk ik dan aan 't bittere, schier eindeloze gevecht om onze school tot een Christelijke School te maken. En daarnaast, doch daarover nu maar niet meer, aan de tegenwerking in eigen kring!

Stel U de situatie voor: daar worden in een grotendeels van afbraakhout opgetrokken gebouwtje zestig kinderen van zes tot veertien jaar samengebracht. Ze komen van een dozijn verschillende scholen, die bijna elk, bij „William of Oranje” vergeleken, paleizen mogen worden genoemd. Ze zijn weggehaald uit een vertrouwde omgeving, dicht bij huis, en velen moeten nu een lange reis, met soms

twee bussen, maken om de school te bereiken. De banken zijn oud en te klein, de wanden kaal, de vloeren ongeverfd. En de meesters spreken nog zulk onbeholpen Engels, dat ze soms haast niet te verstaan zijn.

Maar dit alles is nog slechts bijzaak. Deze kinderen worden uit een modern opvoedkundig klimaat ineens overgezet in een radicaal verschillende sfeer. Uit scholen waarin „aanpassing” het mode-woord is en Dewey de profeet, waarin het leren tot spelen is gemaakt en gezag in Schriftuurlijke zin een totaal onbekend woord, komen ze nu in een omgeving, waar gans andere normen gelden. Wat bij elke aanvankelijke inschikkelijkheid het gevolg was, kunt U zich wel indenken: botsingen — dag aan dag!

Ter illustratie een aantal oude, kwade koeien uit de sloot te halen heeft geen zin. Laat ik alleen een voorbeeld geven van mischien wel 't grootste struikelblok in deze interne worsteling: de taal! Denkt U eens in wat het voor een schoolmeester betekent om niet in staat te zijn behoorlijk zijn woordje te doen. Niet in staat behoorlijk te vertellen of uit te leggen... niet precies te weten, welke woorden wél en welke niet door de beugel kunnen... niet volledig nog vertrouwd te zijn met de leerstof! En ga zo maar door!

Ik herinner me dat ik voor de eerste keer het huiswerk voor Bijbelstudie op het bord schreef. „Monday, B.S....” en dan een paar Bijbelteksten, die de jeugd van buiten moest leren.

Onderdrukt gelach van de grote jongens en als ik vraag wat er te lachen is, toenemende vrolijkheid. Tenslotte geeft één der knapen in rap, idiomatisch verklaring tussen 't lachen door een verholten verklaring, die ik niet begrijp... ja, nú, na vier jaar kan ik gemakkelijk 't hoofd schudden over de onnozelheid van „that Dutchie”, die z'n flater niet dóór had. Die 't ook niet eens hoorde toen, als er dubbelzinnige dingen op de speelplaats werden gezegd, omdat hij ze niet begreep. Maar op 't moment zat ik er maar mee... weet U wat het geval was? Die afkorting „B.S.” staat voor een grof woord, dat hier wordt gebruikt als we in 't Nederlands zouden spreken van „flauwe k...l”.

In de korte school-kroniek, welke ik bijhoud, schreef ik 't vorig jaar: „...als ik nóg eens weer voor dezelfde taak gesteld werd, zou ik er, naar den mens gesproken, niet meer aan durven beginnen. Maar nu ik terugzie ben ik dankbaar, dat onze Vader in den Hemel collega van der Ploeg en mij de kracht heeft gegeven vol te houden”.

Want hoe anders zijn de dingen nu. Ik wilde wel, dat U ons Kerstfeest van onlangs had kunnen zien! Daar zaten al die kinders op lange rijen stoelen onder de kansel in ons mooie kerkgebouw. En van die kansel af, hield de oudste jongen van klasse zeven de leiding goed in handen. Schrijver dezes zat

rustig naast z'n vrouw in de bank — hij hoefde zich er niet mee te bemoeien. Zonder één hapering klommen de leerlingen van vijf, zes en zeven jaar één voor één de preekstoel op. En reciteerden uit héél de Bijbel over den Christus der Schriften. Van oudsher beloofd, bijna twee duizend jaar geleden geboren, gekruisigd, gestorven en begraven onder Pontius Pilatus, doch waarlijk opgestaan en nu Koning der Koningen tot die Grote Dag, waarop Hij weer zal komen om te oordelen de levenden en de doden en daarna het Koninkrijk zijn Vader over te geven, opdat God zij alles en in allen!

Onder leiding van Mr Vanderploeg zongen alle kinderen samen Kerstliederen; waar bij de Schriftgedeelten geen passende Psalm in Engelse versie beschikbaar was zong mijn „division” in 't Nederlands. Twee knaapjes, uit klasse vijf en zes, dorsten het zelfs aan om elk nog zowaar een rei van Vondel voor te dragen — zo zaten de nog niet twee-talige moeders er tenminste niet helemaal voor spek en bonen bij... ja, de HERE heeft het wél gemaakt. Wat is er veel veranderd in die ruim vier jaar!

En weet U wat ondergetekende haast nog het meest deugd deed? — ik denk, dat vooral de schoolmeesters onder U dit wel zullen begrijpen... — vrijwel de hele klas, die j.l. september de school verlaten heeft en nu de High-School bezoekt, zat op de voorste kerkbanken in een groep bijeen. Om toch eens goed te zien, hoe dit kleine grut, dat in hún dagen nog niet droog achter de oren was het er wel af zou brengen!

Met welgemeende groet de Uwe in Christo,
W. van der Kamp.

*) grof zaagsel.

PERSSCHOUW

Wet en Evangelie (1)

De besprekingen tussen de synodale deputaten van de Chr. Geref. en onze kerken zijn in volle gang. Uiteraard kan of mag daaromtrent niets worden meegedeeld dan wat deze deputaten in hun perscommuniqué mededelen. Maar het is wel van belang, dat overal in het land contact wordt gezocht met christelijke gereformeerde en gereformeerde kerken en broeders. De periode waarin men elkaar links liet liggen moet ieder helpen beëindigen. Voor dat contact is het nodig dat men over en weer weet wat over en weer geschreven wordt. Speciaal ten aanzien van de „knelpunten” in de verhouding tussen chr. gereformeerden en gereformeerden. Om dat kennen ónzerzijds te bevorderen nam „Dienst” de belangrijke artikelen over, welke Prof. van Genderen in De Wekker schreef over het werk van de Heilige Geest. Men weet het: daarover vooral gaat het in de discussies tussen chr. gereformeerden en de gereformeerden. Hier willen we succesief enkele artikelen overnemen, welke Dr. W. H. Velema thans in De Wekker schrijft. Om misverstand te voorkomen: we nemen ze niet alléén om de genoemde reden over! We doen het ook vanwege de inhoud! Hier is het eerste artikel dat we overnemen. Het handelt over de ideeën van Karl Barth.

Barth gaat uit van Galaten 3 : 17, waar Paulus zegt: dat de wet 430 jaar na de belofte gekomen is. Dat zegt al heel wat voor de volgorde van beide. Eerst het evangelie en daarna de wet. Zo ging het in de historie.

Bovendien valt op te merken dat de wets-tafelen in het Oude Testament een heel bijzondere plaats hadden. Zij waren ingesloten in de ark van het verbond. De wet is dus alleen vanuit het genadeverbond te verstaan.

De onderscheiding tussen wet en evangelie is er een binnen het ene Woord Gods. Het Woord Gods is altijd genade, d.w.z. vrije, onverplichte, onverdiende, goddelijke goedheid, barmhartigheid en vriendelijkheid. Daarom kan de wet als vorm van het Woord Gods nooit iets anders zijn dan genade. En juist als genade kan het Woord wet zijn, oordeel, dood en hel betekenen.

De genade Gods is geschied in Jezus Christus. In Hem triumpheert de genade over onze verlorenheid. Vanuit deze genade Gods in Christus Jezus heeft Barth plaats voor de wet. Men kan

Het overkomt iedereen weleens, dat een datum vergeten wordt. Daarom deze herinnering: 1 april gaat „Opbouw” de vierde jaargang beginnen. Is dat niet een pracht gelegenheid

iemand op uw kosten een abonnement te schenken? Schrijf even aan drukkerij Steenberg, Zeist en 't komt goed!

over de wet niet als over een tweede, buiten en naast het evangelie spreken.

Dus het evangelie gaat bij Barth voorop. De genade Gods komt tot de mens in de gebiedende vorm. „Hoe zou de heerschappij van Jezus Christus verkondigd kunnen worden zonder dat die verkondiging als zodanig een eis tot gehoorzamen vormde”. Vanuit het evangelie is er plaats voor de wet, omdat het evangelie met de eis van geloof tot de mens komt. Er is dus geen wet, die aan het evangelie vooraf gaat. De wet volgt op het evangelie. Het evangelie komt in de vorm van de wet tot ons.

„De wet is niets anders dan de vorm van het evangelie, welks inhoud genade is. Deze inhoud eist deze vorm”.

Wie — nog steeds volgens Barth — de volgorde van wet en evangelie zou willen wijzigen, geeft daarmee toe aan het menselijk verlangen om met behulp van de wet zich voor God te rechtvaardigen. „Want wat geschiedt er, waar men geconfronteerd met Gods eis zijn eigen gerechtigheid zoekt op te richten? Klaarblijkelijk dit: dat men van Gods eis een eigen eis maakt, de eis namelijk, dat men het door God bevolene zelf wil en zal volbrengen. Waarom is dat ongehoorzaamheid? Omdat Gods eis een getuigenis is van de ons beloofde, van de in Christus voltrokken rechtvaardiging door Hem zelf”.

(De citaten zijn uit een in het nederlands vertaalde brochure: Evangelie en wet, opgenomen in de in 1936 te Amsterdam verschenen bundel getiteld: De levende God.)

Men bedenke wat het bovenstaande inhoudt. Barth ziet aan het begin van de geschiedenis staan Gods genade in Jezus Christus. Hij weet dan ook niet van een periode, waarin de mens in de weg van gehoorzaamheid aan de wet het eeuwige leven zou ontvangen.

Van een historische val in het paradijs wil Barth dan ook niet weten, omdat hij de historiciteit van de paradijs-periode niet aanvaardt. Bij hem overheerst zozeer de genade, dat hij haar aan het begin van de geschiedenis ziet staan.

We hebben hier maar niet met een onbelangrijke gedachte van Barth te doen. Deze visie op het evangelie beheerst zijn hele denken. Barths theologie is opgebouwd vanuit het midden van de geschiedenis, vanuit de verlossing door Jezus Christus. De verlossing is zo alles overheersend, dat er voor een staat van rechtvaardigheid aan het begin in het paradijs geen plaats overblijft. Door de bril van de verlossing gaat Barth nu Genesis 1 tot 3 lezen. En God zag, dat het goed was, Gen. 1, 25, is volgens Barth dan ook alleen waar met het oog op Christus. Barth ziet het paradijs voor de zondeval reeds in het licht van Christus. De genade komt niet als een goddelijk antwoord op de schuld van de mens. Zij is er voor dat de mens geschapen wordt. In zulk een theologie is er geen plaats voor het werkverbond, gelijk de gereformeerde theologie dat kent.

Men vraagt zich af, wat in zulk een gedachtenwereld Gods genade is. Wat blijft er van genade over, wanneer het geen genade is voor overtreders van de wet uit het paradijs! Dr. H. Berkhof heeft in dit verband dan ook gesproken van goedkope genade.

Barth heeft wel plaats voor de wet, maar pas nadat er van genade sprake is geweest. Onder wet verstaat Barth dan de eis van God om het evangelie te geloven. Het is goed te bedenken dat de Dordtse leerregels spreken van een bevel tot geloof. „Welke belofte alle volkeren en mensen, tot welke God naar zijn welbehagen zijn evangelie zendt, zonder onderscheid moet verkondigd en voorgesteld worden, met bevel van geloof en bekering”. D.L. II, 5. Barth versmalt het begrip wet echter tot de eis om het evangelie te geloven.

Dat betekent, dat we alleen maar kunnen zondigen door de afwijzing van het evangelie. Met andere woorden: Barth beperkt de zonde tot de Tweede persoon van het goddelijk wezen. Van een zonde tegen de Eerste Persoon, de Vader, weet Barth niet. Dr. Berkouwer heeft Barth op het punt van zijn verzoeningsleer „schending van het trinitarisch geheimenis” verweten. Het zou wel eens kunnen zijn, dat we een dergelijk verwijt moesten maken terzake van zijn visie op de verhouding van de wet en de zonde.

In elk geval is duidelijk, dat Barths voorstel tot omkering van de volgorde van wet en evangelie, een uitholling van het Bijbels genadebegrip betekent en een ondermijning van het bijbels zondebegrip inhoudt. Wie zo de genade voorop zet zoals Barth het doet, verliest het rechte gezicht op wat in de bijbel en zonde en genade is.

KERKNIEUWS

Beroepbaar, kand. D. de Jong, Portlandstr. 46b, Rotterdam 21, tel. bereikbaar onder 01800 - 44967 t.n.v. G. de Lange Jr.

Emeritaat, Ds D. van Dijk van Groningen heeft tegen 1 september a.s. emeritaat aangevraagd.

Legerpredikant, Ds H. J. Zwarts van Vlaardingen nam — voor niet nader bepaalde tijd — de benoeming tot legerpredikant aan.

Heden, heeft de HEERE tot Zich genomen onze zeer geliefde Man, Vader, en Grootvader

ANTHEUNIS JANSE

echtgenoot van F. P. Fregeres
eerder weduwnaar van Debora Louwerse
Ridder in de orde van Oranje Nassau
in de leeftijd van bijna 70 jaar.

De Zachtmoedigen zullen de aarde erfelijk bezitten en zich verlustigen over grote vrede.

Psalm 37 : 11.

Breda: F. P. JANSE-Fregeres
Zutphen: J. C. JANSE

N. JANSE-de Knecht
Rijswijk (Z.H.): C. J. JANSE

C. J. JANSE-Talsma
Bennekom: C. DE STIGTER-Janse

H. C. M. DE STIGTER
Breda: J. D. JANSE
H. A. HEERINGA
F. CH. VERSLUIS-Janse
C. A. VERSLUIS
M. A. JANSE
C. C. BERG

Rijswijk (Z.H.): A. JANSE
en kleinkinderen

Breda, 18 maart 1960
Poolseweg 35 a.

De begrafenis zal plaats vinden D.V. 22 maart 1960 op de begraafplaats „ZUILEN”, Breda, om 14.30 uur.
Vertrek van Poolseweg 35 a om 14.00 uur.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. jr. Studenten abonnement f 6.- per jaar.

Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

Regelprijs 20 cent per m.M.

Bij contract reductie.

★

ADVERTENTIE-TARIEF:

FAMILIEBERICHTEN:

Regelprijs 15 cent per m.M.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452

★

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

Met 1 april a.s. begint de nieuwe jaargang van „OPBOUW”. U zoudt ons een groot genoegen doen ter voorkoming van de hoge incassokosten en extra administratie het verschuldigde bedrag vóór 1 april te storten op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met bijvermelding voor „OPBOUW”.

Degenen die voor een halfjaar wensen te voldoen betalen f 5.—, en degenen die voor een jaar gireren, betalen f 10.—.

Mogen we weer rekenen op Uw aller medewerking.

De Administratie.

Wat IS er ook weer

volgende week vrijdag!?

Wel, dan begint de nieuwe jaargang van „Opbouw”. —

Hebt u al een nieuwe abonné gewonnen?